

Waalre.

Den 14 Augustus 1899 bezocht ik deze gemeente; ik reed van Lindhoven over Tielst naar Waalre; van daar terug over Tielst naar Valkenswaard, waar ik ontboek in de Herberg van Baks, vervolgens over Dommelen en Eksel, hoven naar Rielhoven; daarna over Steensel en Lersel naar Duizel, om ten slotte langs Lersel, Steensel, Veldhoven en Gestel naar Lindhoven terug te keren.

Op het raadhuis vond ik den burgemeester, den welhouder van Alkmaar, en het raadslid Karsselaars, broeder van den ontvanger; de welhouder van Dijle was niet gehoorzaam, omdat diens broeder juist op dezelfden dag begraven werd.

Hij begon, met na te gaan of men oewerig had gegeven aan de oprichtingen, waartoe het ^{ad juurinkhalief} bestrook, bij mijn vorig bezoek ingesloten, — had aanleiding gegeven. Daar het algemeen genomen was zulks het geval.

Hij vernam van B. en W. dat het over het algemeen te Waalre zeer goed ging; dit was het gevolg van de ziekte in die gemeente ontwikkelende industrie: de sigarenfabriek van Swane en Zonen, alwaar ± 100 menschen werken, en de brekerij van wollen stoffen van Boosch en van Cloostel, welke aan ± 30 menschen werk geeft. Naar de bevolking van Waalre slechts ± 900 huizen leek, daar noch bestrook, dat door de fabrieken onder de menschen handt, veel zijn weldadigen invloed over heeft; over het algemeen heersde er welvaart in Waalre; armoede was er onbekend. —

Nooit een gevoelde is dikh te danken aan ^{oogden} opeest der bevolking; geen enkel fabrieksarbeider, die's Galerdags niet het volle weekgeld aan zijne ouders, of aan zijne vrouw afdraagt. Danmer er een zou zijn, die zijn loon zou willen behouden en bijt. Loskaydol aan zijn ouders ^{willen} uitkeeren, — dan zou hij te Waalre met den vinger worden nagetrokken, en vernadelijk "krijgen op de fabriek, waar hij werkt.

Toen ik in Augustus 1895 Waalre bezocht, bestond er een ietwat gespannen verhouding tussen het openluchtkunst, en het hoofd der school Stools. — Deze laatste was nl. door den Raad ontslagen; op het g.s. vernieligden dat raadsbesluit, om

Waalre.

dah, maar hun oordeel, het oordeel niet gemotiveerd was. Daardoor waren destijds in Waalre twee partijen ontstaan, Sloots, geskeund door ^{meeleiding} zijn familie, door de firma Swane enz. enterijds, en het gemeentebestuur anderwijds; men kreeg zelfs scheuring in de harmonie, waaruit hoorde, niet ontslonden.

Gelukkig was de strijd nu vrijwel beëindigd; de verhou-
ding van Sloots tot het gemeentebestuur was weer goed; ~~dat~~
bestonden nog wel twee harmonien, maar de mens dien
liepen nu over en weer, zoo dat de verdeeldheid op eindig
tot het verledene zal behoren. —

Aan den weg van Eindhoven naar Sallenswaard
leeg onder Waalre het buitengoed „Treeswijk”; het stond
op het voerpublik te huur. — Naar ik van B. en W. vernam
zal er ± 100 dl. A. grond bij horen; dat is eigendom van
den heer ~~de~~ Kuijpers uit Sijmelen; diens moeder was een
„zufrouw" van Eindhoven "en kwam uit Waalre.

~~De gemeente heeft veel eigendommen, dat is, elke wijk heeft de gemeente.~~

Treeswijk behoorde voorheen (in 1830) aan Mr. van Veldhoven,
den president van de rechbank te Eindhoven. Deze had drie zoons
en een dochter; een zoon was rijksontvanger te Baalte Kint, later,
toen zijn moeder weduwe was, bewaarde hij met haar Treeswijk.

Hij stierren kort na elkaar. — Een tweede zoon was procureur
aan de Eindhovense Rechbank; hij had niet genoeg afgesta-
len, maar had verder van alles uitgevoerd; hij was een echte
schijnsocheerder, toen Doctor Bernhard te Eindhoven
een misdaad kende geven; hij bekeerde zich toen en werd ~~gescreve~~⁴⁷⁵.

De derde zoon misdroeg zich ook; hij leefde zich van kant
gemaakt, zoals de een lezing leidt; hij leefde nog, tervijf een ledige
kist quasi met zijn corps begeven is volgens de andere lezing.

Den 2 Juli 1903 kwam ik weer in Waalre; van Eindhoven reed
ik er via buit teken; ik nam dan den zandweg naar
Elverfeldhoven, en van daar weer den zandweg naar Geest, om
Dordt te bereiken, welke gemeente ik ook bezocht.

Geen onmetelijke kinderen, geen gedwongen huwelijken, geen pro-
cesen verbaal wegens openbare oorloekschap, van bijt tot lijf een

Waalre.

verbaal wegens overbeelding politieure in de kerkenorgel.
De afgeleide raadsleden zijn juist bij candidatuur bezet,
horen; de partijschap ten gevolge van de geschiedenis Sloots behoorde
gelukkig tot het verleden. Zelfs de ^{tant} harmonieën gewen van bijt tot
lijf openlijk een uitvoering.

De raadsleden wonen nu verdeeld over de gemeente: de wethouder
bouwmeester woont te Kloosterstraat; de wethouder van dierlo
op Kleineel; burgemeester woont te hoorn; burgemeester ^{v.d. Heijden}
~~v.d. Blaasdaal~~ en burgemeester Tops wonen in de kom; burgemeester
het raadslid v.d. Blaasdaal te Dierlo woont, kort aan de oever van
Veldhoven.

De hele gemeente is Noordse, behalve dat stationschef met dien
familie, en de tegenvoor diegenen bewoners van Treeswijk, die Peale
heeft zijn.

De burgemeester van Dommelen (Bijnen) was hier tot 1902 secretaris
huis; hij liet de zaak bijhouden door v.d. Ven, den tegenvoorde-
gen dat secretaris, zoowant van mijnen den burgemeester van Best;
in 1902 zeide hij aan den burgemeester, dat hij niet aan het
secretariaat hechtte, en dat v.d. Ven wel behoorlijk was om
secretaris te zijn. — Volgens Tops wilde hij v.d. Ven secretaris
laten worden, en daarin dwingen een gedachte van zijn
bracketwerk aan hem (Bijnen) af te geven. — Tops voorzag
Bijnen, en liep door den Raad v.d. Ven benaamen, voer dat deze
zich door belasten aan Bijnen gebonden had.

De gemeente heeft veel eigendommen + ~~±~~ 475 dl. t.; men zal
in het klein en praef nemen om natuureindiensten aan te leggen;
voor uitwatering van het terrein is het nodig een afvoer
sloot te maken van 450 ll.; heb grauen kost of 0. 14 per ll! —
Men handelt op advies van de Grote Maatschappij; onder
deskundige leiding zal men de natuureindiensten aanleggen;
voorlaag (om de bodem) niet meer dan $\frac{1}{2}$ dl. t. — Dan de
praef nadeliken, dan is er niet veel verbederd; dan bereikt
men het terrein voor den aanleg van bosch (canada's).

Ik heb er sterk op aangedrongen om een uitgebreid re-
gister in zake de gemeentelijkgendommen te doen aanleggen;
daarin mach dan aangekondigd worden waarmen iets ont-
gaan is, hoeveel dat ophoudt helpft, enz. enz.; nu wist
men niet te zeggen of men 45 dl. t. dan wel 125 dl. t. dienten beh-

Waalre.

rijke was. — De jacht op de gemeente eigendommen is voor $\text{f} 105$ in handen van den Heer Swane; deze heeft huree goades; de jacht moet zeer mooi zijn.

Den dinsdag zeer over den steilen heuvel en de grachten, overhuidklossen van den weg Salst-Waalre; de weg is vol,gens P. en W. zonder behoorlijke dienst aangelegd; bontdien zijn de heien veel te klein.

Toen P. en W. in evenveeging ogegeven heb onderhand van de waterleidingen voor rekening van de gemeente te nemen; P. en W. hadden daar veel oren naar.

De algemene begraafplaats ligt ^{onder} ~~naast~~ den dorpen, naast de Roemse en de Kerkvormde begraafplaats.

Merch aangedrongen op het behoorlijk oefen van gelezenheid tot vaccinatie; in 1901 waren slechts 5 vaccinaties gescheeld.

Gemeentewachter had in 1901 in functie; hij is in een prachtig jaar oud; gelukkig dat heb publiek te Waalre zeer rustig en goed gevonden is, en dat er bijna nooit vreemden waren! — Hij moest met mij meedoe, over den zandweg naar Merelkoven te wijzen; ik moest hem in mijn rijtuig nemen, omdat hij niet in stoot was het rijtuig bij te houden, tenzij de paarden stapten!

Eerhalingsonderwijs werd tot nu toe niet gegeven; het werd door niemand gevraagd; — wegens schoolverzuim werden de ouders van pmalen voor de Commissie geraapt; processen verbaal behaftden deswege niet te worden aangevoerd.

Primaire school in Waalre niet gelezen; heb aangehouden noch de verpleging behouden van 3 verpleegden in het liefdelings-hospitaal ($\text{f} 3.00$), en van verpleegden te Budel ($\text{f} 100$). Slechts dat lange dienen, dan zullen de fondsen van het amstelsmeester heb haard te verantwoorden blijven; die bedragen gemiddeld niet veel meer dan $\text{f} 6.50$.

Onderwijs winkelring komt in Waalre niet voor. — Praktische verleend aan een oude manneke, van Til, die vraagt, dat zijn kleinkind, terens zijn kostwinnen wel goed verlof mag gezonden worden; door den secretaris van Waalre te wijzen behaive een request horen schrijven. —

Waalre.

Den 1 februari 1904 kwam ik weer in Waalre; van uit den Basch had ik eerst Stratum bezocht en daarna Salst; te Salst Waalre nam ik 's avonds weer den trein naar den Basch.

Voor de audiëntie had zich niemand aangemeld; — ik vernam van P. en W. dat thans meer de bestuurshandeling bestaat tussen het gemeentebestuur en het schoolbestuur Sloots; van de vroegere moeilijkheden waren dus heel geen onaangename verhoudingen in de gemeente achtergebleven.

De moraliteit van de bevolking blijft groot; geen drankmisbruik, geen gedwongen huwelijken, geen onwettige gebouwen, geen abnormalen grote kindersterfte. — De arbeiders leven heel verschillend nog van hunne ouders af. —

Of er gedwongen winkelring bestaat? Ik wist het niet; P. en W. zeiden wel van niet, maar toch gaven hunne antwoorden mij den inhoude, dat in dat opzicht de toestand te Waalre niet heelmaal zuiver is.

Woningen zijn over het algemeen voldoende; maar het beschikbare aantal is niet groot; de Heer Swane bouwde er voor enigen tijd een achtal, maar nog zijn er te weinig.

In 1904 heeft men een proef begonnen met den aantek van natuurrassen; $5\frac{1}{2}$ bl. A werden dan aangelegd; de proef is prachtig geslaagd; van de $\text{f} 15.00$ welke werden uitgegeven is $\text{f} 10.00$ nog onafgelost; en dat, terwijl ook de resten uit de afbrengst werden bestreden! Hier is thans voorzien, om met den aanley voor te gaan; men heeft nog volop terrein beschikbaar!

Hun goede heb toe, dat het nieuwe provinciale reglement het onderhoud der waterleidingen bij de gemeente beeft, al antreinde men zich niet, doch daaruit daanvankelijk voor de gemeente financiële bezwaren voortgebroken.

Wethouder van Eierlo is thans $\text{f} 10$ jr oud. — De oude wethouder ($\text{f} 4$ jr) doch nog steeds braakdienst; de mensen zijn zeer bang voor hem; om zijn leeftijd wordt hij gescreped, en heeft hij nooit gevuld dadig verzoek te overdragen.

Secretaris van de Ters had een uitgeverijenstaat gemaakt van de ontginning der natuurrassen, hem opgedragen, doch staat te midden van alle gemeentelijke berichtingen. —

Waalre.

Den 28 April 1911 bezocht ik Waalre, balst en bestel. toen het station balst-Waalre vond ik mijn rijweg. 3 weeks later keerde ik via Eindhoven naar den Bosch terug.

Wethouder van Blerk is 92 jr oud; hij is zeer gehucht aan zijn waardigheid; hij wordt echter daarop, en daardoor wil men hem in 1911 uit den Raad gooien. — Gewaarschuwd, dat men zulks moet voorhouden; als hij niet herkozen zou worden, dan moet men hem zulks mededelen, opdat hij zich voor een echte kon behoeden, door tijdig te bestandhun.

Het plein, waaraan oble het Raadhuis ligt, is juist zeer netjes aangelegd op kosten van de aannemenden, die daarvoor f 275 teせる brachten; het zal later ook op hunne kosten onderhouden worden. — Het plein is en blijft echter eigendom van de gemeente. — De aanleg geslechtel maar een plan van den burgemeester van Berg en Dal, en werd ook door deser uitgewoerd.

Het groot gat in Waalre; de industrieën dwaren, van Dijckhouders, en firma Boast en van Dorsel verdienbaar geld, en behalen voor Waalre goede loonen; de ingezeten, ook de arbeidende stand, bleven gewondig. De menschen waren meestal op hem eigen; als ze gaan trouwen, gaven de fabrieken hen het benodigde geld voor den huur van henns woning tegen 4%; de menschen kunnen aflossen, normale huur schikt.

Hun wil een kleine weg leiden naar Eindhoven en naar Heerlen; minstens f 112.000; men rekent op een zeer belangrijke subsidie van de provincie.

Hun stads in onderhandeling met de Bel Centrale voor elektrisch licht en kraakt; sinds de provincie zich de zaak van hand, werden de onderhandelingen geschorst.

vanden Brach, hoofd der school te Zesgehuchten heeft de landbouwakte; hij gaf een tweejarigen cursus te Waalre, welk door 25 boeren met groote belangstelling werd gevolgd; de goede resultaten zijn thans reeds heel goed merkbaar.

Hun heeft veel gronden; daarvan merken 8'vl. t. op lange termijn uitgegeven tot aanleg tot natuurnatuur; bewerden werden door gemeente 3'vl. t. tot natuurnatuur aangelegd, waaraan de financiële resultaten zeer gunstig zijn; per hl. t. kostte dat van f 200 tot f 250. —

Waalre.

Daarop de weiden plantte men 1700 canader's, waarvan de kleinste helft zeer goed groeit; van de rest komt niet veel te recht.

Hun heeft 30 à 35 vl. t. clematis; de mast wil niet groeien, zelfs op bouwland, niet mast beplant, daet dan heel slecht.

Ook hier doch heb water veel schade; men kan in 1910 slecht de waterleidingen schoon nemen, omdat het water te hoog was. Geen enkele dag steeds huizen en in voorraad; heeft een baer en nooitig had herviel van duikers af schoren, dan kann hij steeds bij gehanteerde recht.

Naar mijne uitting heeft gemeentehuizen niet voldaende ap te gen schoolhoofd slots; deze mocht jarenlang klaar voor de posities, voor ambtenaar S.S.; hij heeft geen tijd om herhalings onderwijs te geven, en dan bieden dijk daarover natuurlijk geen hulp meer aan.

Gedwongen winkeletalering komt in Waalre niet over; wel bestaat er mogelijk een enkele cooperatieve winkel van het werkhouk. — In geval van ziekte wordt bediend uit ziekenfondsen, door werkgevers en arbeiders in het leven geraapen en door hen gezamenlijk beheerd.

Den 19 Juni 1916 bezocht ik per auto een uit Eindhoven, van de gemeenten Waalre en Eindhoven.

De oude wethouder van Blerk is overleden; in zijn plaats kwam de Heer Suwe. Deze was met zijn familie in Zaandervort, en was om mij te ontmoeten van Zaandervort overgekomen. —

De industrie gaf bijna niets oplever. De Heere Suwe heeft drie fabrieken, te Utrecht, Koedelinken en Veerpelt; ze hebben ergens enigen voorraad, alles gaat direct weg. Terschijl ze bijt. in Valckenburgh openbaar 3 miljoen sigaren in voorraad hebben, hebben zij daar thans tegen 8000 sigaren. Voor levering doen Duitsche en Oostenrijksche militair; deze alleen hebben heel dubbel gewicht dan sigaren nodig van de hele oost Javas en Sumatra totale.

We minste sigaren, die Suwe maakt, kosten hem f 25; hij verkoopt die tegen f 33; de winkelprijs is dan f 40.

Gaale.

De lonen van de arbeiders staan hoog; de meisjes op de brekerij verdienen fl. 1. daags; de mens op de pellen fabriek fl. 50; de sigarenmakers fl. 2. 25.

De mensen zijn eenzaam gebleven; ze wonen meestal op hun eigen; de huurverhoudingen doen fl. 1. 10. —

De geest van het werkhuus is goed; de moreleit grooth. Brandstichting komt niet voor. De mensen nog vaarts vaderlijke zeden en gewoonten.

Gemeente heeft thans 500 fl. t. natuurweiden, met 2500 canadese's, van welke de grootste helft goed groeit. 50 fl. t. dennenbosch; jaarlijks wordt nog ± 6 fl. t. bijgeplant. Boschbraak vernielde oeler daag een goed groeiende, niet verseheid dennenbosch van 2500 stekken. — Voor boschaanleg en beschutting zekerheid het Staatsbosbeheer aanbevelen.

Het bosbedrijf is niet sterke ontwikkeling; er zullen ± 200 melkhuisjes gebouwd worden; de melkgaat moet een handelsochtendfabriek te Valkenswaard. —

Voor kinders, hoofd der school te Valkenswaard, wordt een landbouw cursus gegeven, die erg in de smaak valt.

Vele klachten over waterslade, ten gevolge van hoge waterstand op de Dommel; geraad, om door samenwerking den spiegelwatermolen af te koopen; de provincie zal wel subsidieeren.

Schoolhoofd sloots geft geen herhalingsonderwijs; maar als er jongens zijn, die na de zes jaren lagere school willen doorwerken, dan helpt hij hen kosteloos voort.

Het plintje waaraan ook het Raadhuis ligt, is moeitevallen en maakt een alleraangetrouwde indruk. — Het Raadhuis is versleten; als de nieuwe school klaar is zal men daar, waar de oude school staat, een nieuw Raadhuis bouwen.

Dien 9de Augustus 1920 kom ik weer in Gaale. Wethouder Swane is afwezig; hij moet nooitte lijks een vergadering bijwonen.

Gaale.

De burgemeester wilde mij de ontginningen laten zien; hij had daarvoor de ontginnings commissie opgeroepen; zijn plan kwam niet tot uitvoering, daar mijn audietie te lang duurde. Ik heb me toen door de Treuren ten Raadhuis wat dadrachtelijk.

Ik begin morgenavond te komen; een vereniging dat voorziening in de Volksbuurtenesting is in de markt.

De Vlaamsche Raadsverkiezing bracht drie nieuwe raadsleden; een humor is een merkman.

De distributie heeft aan de gemeente ongeveer fl. 9000. — gekost.

Men is thans bezig met den bouw van het laagspanningsnet voor de elektrificatie van de gemeente; het bedrijf moet zich in drie jaar dekkend.

Voor een vereniging met een andere gemeente gevult men weinig; men wil het liefst maar zelfstandig blijven. Deze vereniging met Tolst zou wel gaan, maar Tolst komt liever bij Lindhoven. —

Er zijn allerlei verlangens naar harde wegen: Valkenswaard-Waalre-Zeekst; Dommelen-Waalre. — Gestel (Lindhoven) voorlopig valt er wel niet veel van komen.

Het raadhuis is overgebracht naar de oude onderwijsverzorging; deze is er echter niet voor ingericht, en zou verbouwd moeten worden. De Raad valt er niet veel voor.

Voor de bebosseling van ± 200 fl. t. zal men zich wenden tot Staatsbosbeheer.

Met een haekje werden in 1920 ± 20 fl. t. geplaatst (15 à 20 c. l. diep) en gelijk gelegd; dat moet grasland worden; men heeft daar ± 0 c. fl. t. natuurweide. Daar wordt in Waalre groot waterbeschaving vinden; toch ging men mede met de adresbeweging van Baken tegen de oprichting van een nieuw Dommel waterbeschap.

In Waalre geen "uitgetrokken" sigarenmakers; Swane zette echter zijn fabriek in Neuseleelernaal stop; in die gemeente mochten voor de daar uitgebak-

Waalre.

Van sigarenmakers grote uitgaven gedaan worden.
De hoofdelijke omstrijd wordt ₣ 10.000 = ± 3% —

Ten 14 juli 1924 kwam ik weer in Waalre. Sinds anderhalf jaar zijn Waalre en Falst vereind; het raad huis van Falst dient voorlopig tot ~~gemeente~~ raadhuis van de nieuwe gemeente; voorlopig, want de Raad besloot, om het oude raadhuis van Waalre te ver bouwen en daarna in gebruik te nemen.

Er is grote rusie in de gemeente. Van de 7 raadsleden waren er 4 in Waalre, nl wethouder Bak, P. van de Ven, Versmissen en Mr. Swane - Trijsen. —

Drie waren in Falst, nl Hebraken (wethouder) These mans en Sanders.

Aan den kant van den burgemeester stond de wethouders Bak en Hebraken en het Raadslid Sanders.

De oppositie vormen Hesemanns, A. d. Ven, Versmissen en Mr. Swane.

Hesemanns was voor de vereeninging van de beide gemeenten ook voortdurend in de oppositie: hij was te hoog aangeslagen (naar hij meende) in den hoofdelijken breslag.

Van de Ven stond aanvankelijk aan den kant van den burgemeester; toen deze echter ocls hoofd van politie den steunvaarder hecang moest verschaffen tot de mering van A. d. Ven. toen ging deze tot de oppositie over. — A. d. Ven is landbouwer, fiets reparateur, lus.

Versmissen is afhankelijk van Hesemanns. omdat hij fabrieksewer is, en op de fabriek van Hesemanns werkt. aanvankelijk stond hij aan den kant van den burgemeester; hij hielp de twee wethouders benoemen. Toen hij ~~was~~ bij Hesemanns vast werkzaag, droegde hij over.

De leider van de oppositie is Jan Swane sr., een zwa ger van Mr. Swane. Hij heeft een linnen fabriek, die met magazijntje, waarmee hij den kost niet kan verdienen; hij heeft een liefrente van zijn overledene broer Mathieu, die met Mr. Swane in 2^e huwelijk

Waalre

getrouwde was.

Alvoude de Mr. Swane schijnt haar fortuin verloren te hebben. Zij wil blijbbaar Waalre niet. Haar huis is te koop; alle kleine hypotheken zijn opgesegd. Ze heeft 5 kinderen, waarvan er een gehuwd is en ook weer grote financiële zorgen schijnt te hebben.

De oud burgemeester van Waalre, van de Ven is naar Delle verhuisd; hij is de grote vriend van den oppositent Hesemanns.

De grote oppositie, die de gemeenteren verdeeld houdt, is de secretaris benoeming; de Burgemeester en secretaris worden; de meestheid heeft als candidaat een jongen uit Waalre, thans ambtenaar ter secretarie te Den Haag; volgens den Burgemeester is hij niet volstaend bekwaam. De familie van dien jongen man woont in Waalre naast Mr. Swane; deze loopt daar dagelijks in en uit.

De Pastoor van Falst kwam ter audiëtie; deze staat geheel aan de zijde van den burgemeester.